

KOCASI GÖÇ EDEN KÖYLÜ KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINDAKİ DEĞİŞİM Change in the Working Life of Villager Women Whose Husband Migrated

Yasin ERKAN*
Hayrettin ŞAHİN*

ÖZ

Bu çalışmada, 1960-2000 yılları arasında kocası göç eden kadınların çalışma hayatındaki değişimler ve karşılaştığı aşırı iş yükü sorunları üzerinde durulmaktadır. Erkekler göç ettiğinde eşi, çocuğu, annesi, babası vb. yakınlarının çoğu bu durumdan etkilenmektedir. Ancak bunlar içerisinde en çok etkilenen, erkeğin bıraktığı bütün işlerde çalışmak zorunda kalan kadınlardır. Çalışma, Erzurum'un Oltu, Olur, Uzundere, Tortum, Narman ilçelerinin köylerinde yapılan saha çalışmalarına dayanmaktadır. Saha çalışmasında, etnografik araştırma yönteminin gözlem ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Köylerde gözlemler yapılarak, aile ve çalışma ilişkileri izlenmiş, gerekli olduğu durumlarda kişilerle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Araştırma neticesinde, araştırma yöresinde, kısa dönemli başlayan göçlerin zamanla süresinin uzadığı görülmüştür. Göç eden erkeklerin eşlerinin refah seviyeleri yükselmiştir. Buna karşılık kadınların çalışma saatlerinde artış ve çalışma şartlarında olumsuz durumlar tespit edilmiştir. Kadınların çocuk ve yaşlı bakımında işleri artmıştır. Yiyecek ve yakacak sağlamada, hayvanların bakımında ve hayvanlarla iş görmede kadınlar görev almıştır. Kadınların, geleneksel dönemde görülen iş bölümü avantajlarını kaybettikleri, erkek işi kabul edilen ağır, kirli ve tehlikeli işleri yaptıkları ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: göç, kadın çalışma hayatı, çalışma hayatı, köy çalışma hayatı, köylü kadın.

ABSTRACT

In this study, the changes in the working life of women whose husband emigrated between 1960 and 2000 and the excessive workload problems they faced are focused Decently. When men migrate, their wife, child, mother, father, etc. most of his relatives are affected by this situation. However, the most affected among these are women who have to work in all the jobs left by men. The study is based on field

* Doktora Öğrencisi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sakarya/Türkiye. E-posta: yasin.erkana@ogr.sakarya.edu.tr. ORCID: 0000-0003-0505-887X.

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Sinop/Türkiye. E-posta: sahinhayrettin@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0457-2319.

studies conducted in the villages of Oltu, Olur, Uzundere, Tortum, Narman districts of Erzurum. In the field study, the observation and interview techniques of the ethnographic research method were used. Observations were made in the villages, family and working relationships were monitored, in-depth interviews were conducted with people when necessary. As a result of the research, it has been observed that migrations that started in a short period (in the research area) have increased in duration over time. The welfare levels of the spouses of the migrating men increased. In contrast, an increase in women's working hours and adverse conditions in working conditions have been identified. Women's jobs in child and elderly care have increased. Women have been involved in providing food and fuel, caring for animals and working with animals. It has been revealed that women have lost the advantages of the division of labor seen in the traditional period and are doing heavy, dirty and dangerous jobs that are considered men's jobs.

Keywords: migration, women's working life, working life, village working life, villager woman.

Giriş

Göç olgusu insanlığın başından beri var olagelen durumdur. Göç karında, doğal afetler, beslenme, temel ihtiyaçların daha iyi karşılanması gibi nedenler her dönem önemini korumaktadır. Sanayinin gelişmesi ve yayılması ile göçler daha belirgin hâl almıştır. Türkiye'de sanayinin gelişmesi ile köylerden kentlere doğru göç akını önce geçici göç, sonrasında sürekli göç şekline evrilmiştir.

Göç üzerine çalışmalar oldukça fazladır. Bu fazlalık çeşitli kuramların gelişimine sebep olmuştur. Bu kuramlar arasında en çok bilinenleri şunlardır: a. Ekonomik göç kuramı (fayda maliyet yaklaşımı, seçkinlik yaklaşımı, itme-çekme yaklaşımı) b. Tarihsel-yapısalcı (merkez-çevre) göç kuramı, c. Ağ ilişkileri (network) göç kuramı, d. Göç sistemleri kuramı, e. İkiye bölünmüş (segmented) emek piyasası kuramı, f. Kuramsal kuram, g. Kümülatif nedensellik kuramıdır (Abadan-Unat, 2006; Çelik, 2005; Castles ve Miller, 2008; Çağlayan, 2006; Gezgin, 2011; Vergin, 2010). Göç kuramları genelde göç nedenleri, göç çeşitleri, göçün mikro ve makro ekonomik yapılar üzerindeki etkileri üzerinde durmaktadır. Göç kuramlarında, hedef bölge temel alınmakta, göç edenlerin geride bıraktıkları yapının ne şekilde değiştiği üzerine yeterli düzeyde çalışılmamaktadır. Kaynak bölgede gerçekleşen değişim üzerine yapılan sınırlı sayıdaki araştırmada eşleri göç etmiş kadınların yeni durumunu, Abadan Unat, "değişen kırsal kesimin kadınları", Tinker ise, "kadının dual yapısı" şeklinde nitelendirmiştir (Arıkan, 1988: 2).

Türkiye genelinde, köylerden kentlere ilk göç edenler çalışma çağındaki erkeklerdir. Genelde evlenmeden önce başlayan bu göç süreci evlendikten sonra da devam etmiştir. Evlilik öncesinde göçün amacı, genelde aileye yardım etmek ve kendi kuracağı aileye sermaye biriktirmektir. Çünkü evlilikle kurulacak yeni aileye önemli oranda sermaye gereksinimi vardır. Yeni ev oluşturmak için gerekli olan toprak her ne kadar aileden miras kalsa da öküz, inek, koyun vb. hayvanların bir kısmının satın alınması gereklidir. Yine ailenin kalacağı ev, hayvanlarının kalacağı ahır ve parağın (küçükbaş hayvan barınağı) inşası için sermaye elzemdir. Bundan dolayı genç erkekler on beş ile yirmi yaş¹ arasında ilk göç deneyimini yaşamak üzere ailelerinden ayrılmaktadır. Bu göçler neticesinde her ne kadar istenildiği gibi olmasa da ailenin refahına katkıları olduğu söylenebilir.

Araştırma yöresinde, çoğu evli kadının eşi² göç (gurbete gitme) etmiştir. Erkeğin yokluğu, kadının aile yaşamında birçok sorunla tek başına mücadeleye etmesini gerektirmiştir. Erkeğin ailesinin yanında yaşayan gelin (kadın), bir taraftan çocuklarına diğer taraftan yaşlı aile üyelerine bakmak durumunda kalmıştır. Kocasından ayrı kalan geline her ne kadar akrabaları yardım etse de çalışma hayatında fazla zorluklarla karşılaşmıştır. Köyün geleneksel yapısı içerisinde kocası mahpus ve asker olan ve ölenlerin işlerini çoğunlukla yakın çevreleri yapmaktadır. Çünkü köyün içerisinde uygulanan paylaşımcı ve dayanışmacı ilişkiler birçok kişinin eksikliğini az hissettirmektedir. Ama göçlerin genelleştiği dönemde, köyde çalışma çağındaki en önemli kişiler, çok sayıda göç ettiği için paylaşım ve dayanışma yöntemi ile işgücü açığının yeri doldurulamamaktadır. Üstelik şehre göç etmenin ve şehirdeki refaktan pay almanın bir yarış hâlini aldığı dönemde, paylaşım ve dayanışma yöntemi, köyde kalan genç ve orta yaş erkeklerin aleyhine işlemektedir. Çünkü göçle elde edilen refah payları, kendi işgücü açığını köyde

---

¹ Geleneksel dönemde evlenen erkeklerin yaşının kadınlardan daha yüksek olmasının temelinde yatan nedenlerle ilgili yapılan gözlemde şu sonuca varılmıştır: a. Erkekler temel gereksinimleri sağlamakta birinci dereceden sorumlu olması. Yeme-içme ve giyinmenin hammaddesini sağlamada ve barınma yeri inşa etmede erkeğe temel görev verilmesi. b. Erkeğin hanenin reisi olması onun yaşının fazla olmasını gerektirmektedir. Diğer yandan kadının gelin olarak erkeğin hanesine göç etmesiyle yaşanacak uyum meselesinin çözümü için kadının genç yaşta gelin olması istenmektedir. Ailenin çocuklarına verilen eğitimler gelinlere de verilmektedir. Gelin, çoğu zaman, kaynananın emri altında çalışma yaşamına devam etmektedir. Bu çatı altında görüm, elti, ailenin diğer çocukları da bulunmaktadır.

² Güney Asya Ülkelerinin birçoğunda (Filipinler, Endonezya vb.) çocuk bakımı, yaşlı bakımı ve temizlik işleri yapan kadınların eşlerini geride bırakarak göç ettikleri görülmektedir (Parrenas, 2001: 367).

giderenlere yeterince paylaştırılmamaktadır. Diğer yandan, göç edilen yerde (gurbette) geçirilen zaman, köyde geçirilen zamandan fazla olduğu için köyde kaldığı sürede yardım ve dayanışma içerisinde bulunması yetersiz kalmaktadır. Bunlardan dolayı köyde hanedeki işlerin çoğu göç edenin eşine kalmaktadır.

Araştırmada şu üç sorunun cevabı aranmıştır: 1. Kocasını göç eden kadınların iş yükleri nasıl değişmiştir? 2. İş yükünün değişmesi sonucu çocuklarda okullaşma (ortaokul, lise ve üniversiteye giden öğrenci) sayılarında nasıl değişim olmuştur? 3. Ailenin gelirinde değişim nasıl olmuştur?

Garfinkel, etnometodolojik yaklaşım olarak ifade ettiği teoride, gündelik hayat pratiklerinin ve toplumsal değerlerin sadece pozitivist yaklaşımla açıklanamayacağını benimsemekte ve bu yönüyle ampirik sosyal araştırma yöntemleriyle çelişerek araştırma öznesini insan olarak belirlemektedir. Bu yaklaşımda insanın gündelik yaşam içindeki tüm ilişkileri sosyo-kültürel bağlamda bir bütün olarak betimlenmekte, bu betimlemelerden hareketle insan davranışları genelleştirmeler yapılarak açıklanmaktadır (Kartarı, 2017: 215). Bu kapsamda araştırmacılar derin ve ayrıntılı bilgi edinmek, karmaşıklıkla çözebilmek ve kültürel bağlamı anlayabilmek için araştırma yönteminin doğal ortamında uzun süreli kalmış ve yoğun etkileşim neticesinde etnografik araştırma yönteminin mülakat ve katılımsız gözlem teknikleri kullanılarak veriler elde edilmiştir.

Etnografik araştırmalar, toplumsal ve kültürel yapılar hakkında zengin ve güçlü veriler sunarak bütüncül bir anlayışın geliştirilmesine olanak sağlarlar. Bu yönüyle etnografik araştırmalar nitel araştırma desenleri içinde en kapsayıcı yöntem olarak görülmektedir (Creswell, 2018: 95). Araştırma verileri Erzurum'un Oltu, Olur, Uzundere, Tortum, Narman ilçelerinin köylerinden 2018-2023 yılları arasında toplanmıştır. Araştırmacılar Şahin'in uzun yıllar Erzurum bölgesinde yaşamış olması, bölgenin sosyolojik yapısını ve bu yapıdaki değişimleri yakından doğal gözlem imkânına sahip olması (Coşkun vd., 2017: 109) gerekçeleriyle araştırma evrenini bu bölgede yaşayan kocasını göç eden kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmanın konusu gereği yapılan görüşmeler, kartopu örnekleme tekniğiyle belirlenmiştir. Bu teknikte, çalışma evreninin tam olarak bilinmediği durumlarda araştırmanın amacına uygun bir kişiye ulaşılması ve diğer kişilere de bu kişinin yardımıyla ulaşılması sağlanmaktadır (Coşkun vd., 2017: 150). Bu bağlamda söz konusu yerleşimlerde yaşayan 10 kadınla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinde çalışma konusuna yönelik en hareketli yıllar olması hasebiyle 1960-2000 yılları arasına odaklanılmıştır.

Göç literatürü incelendiğinde çalışmaların büyük oranda göçmenin kendisine odaklanıldığı görülmektedir. Kadınlar, göç etme vakalarında istisnai olarak eşleriyle beraber göç ederken, genel itibarıyla “geride kalan” konumunda olmaktadır. Sınırlı sayıdaki çalışma (Kalaycıoğlu vd., 2010; Demirkol, 2011) özellikle eşi yurtdışına göç eden İç Anadolu (Konya) ve Karadeniz (Ordu) Bölgelerinde yaşayan kadınların durumunu araştırma konusu etmiştir. Göç araştırmalarında farklı şekillerde de olsa aynı derecede etkilenen kadın üzerine yeterli ölçüde çalışma yapılmadığı ifade edilmektedir (Demirkol, 2011: 76). Bu bağlamda çalışmada dış göçle beraber eşleri büyükşehir- lere göç eden Doğu Anadolu (Erzurum) Bölgesi’ndeki kadınlar üzerine yoğunlaşarak erkek göçünün geride kalan kadını nasıl etkilediği ve kadın yaşamının nasıl bir değişime uğradığı irdelenmiştir. Çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlaması umulmaktadır.

1. Geleneksel Köyde Sosyoekonomik Hayat ve Cinsiyete Göre İş Bölümü

Araştırmanın yapıldığı yörede, geleneksel³ köy çalışma hayatında, çoğu yerde görülen çift-hane sistemi benimsenmiştir. “Çift-hane sistemi, hane-deki insan kaynağından (aile), bir çift öküz ve tarladan müteşekkildir.” (İnalçık, 1993: 321). Her hanenin işleyeceği toprak, bir çift öküzü ve insan kaynağı bulunmaktadır. Köylüler temel ihtiyaçlar olan besin sağlama, barınma ve giyinmenin gerektirdiği bütün çalışmaları yapmak zorundadır. Besin genelde bitkilerden ve hayvanlardan sağlanmaktadır. Bitkilerden en çok tahıllar ekilmektedir. Tahıllar arasında ise en çok buğday, arpa, çavdar ve mısır görülmektedir. Diğer yandan fasulye, patates, lahana, pancar vb. birçok bitkiden yararlanılmaktadır. Kendi yetiştirdikleri bitkilerin yanı sıra yabancı bitkilerden de önemli oranda faydalanılmaktadır. Yabancı bitkilerin bir kısmı çiğ tüketilirken bir kısmı pişirilerek tüketilmektedir. Ayrıca önemli bir kısmı kurutulularak kış aylarında tüketilmek üzere saklanmaktadır.

Hayvan çeşitleri ve sayıları genelde bir aile geçindirebilecek sayıdadır. Bitkilerde olduğu gibi hayvanlarda da çeşitlilik görülmektedir. Kümes hayvanlarından en çok tavuk, hindi, kaz görülmektedir. Küçükbaş hayvanlardan koyun ve keçi neredeyse her hanede bulunmaktadır. Büyükbaş hayvanlardan sığır ve manda yetiştirilmektedir. Hayvanlar içerisinde genel ağırlık tavuk, koyun ve sığır çeşidindedir. Hayvanlar yaşlarına, cinsiyetlerine ve türlerine göre ayırt edilip bakımları yapılmakta ve otlağa götürülmektedir. Hayvanların her bir sürüsü sabah sırasıyla otlamaya gitmekte ve yine sırasıyla

---

³ Geleneksel toplum (traditional society) genellikle endüstriyel, kentleşmiş ve kapitalist modern topluma karşı kullanılır (Marshall, 1999: 259).

otlaktan köy yerleşim yerine dönmektedir. Yaşları en az olanlar genelde en geç gidip en erken gelirken yaşları büyük olanlar sabah erken gidip akşam geç gelmektedir. Sabah en erken koyun sürüsü (davar) yayılmaya (otlamaya) gidip akşam en geç gelmektedir.

Araştırma yöresindeki köylerde, araştırma kapsamındaki yıllarda her hane benzer ürünleri üretmektedir. Bu durum iki önemli işlevi görmektedir. Her hane kendi ihtiyacını karşılamaktadır. Böylece bağımlılıktan uzak, özgür ve özgün yaşam elde edilebilmektedir. İkincisi ise üretilen ürünlerin benzer olması toplumsal farklılaşmayı azaltmakta, homojen yapı devam etmekte ve toplumsal farklılaşmaktan kaynaklı sorunlarla mücadele kolaylaşmaktadır. Ortak paydalar çoğalmakta, paylaşımcı ve yardımlaşmacı yöntemin uygulanması basitleşmektedir. Diğer yandan tüketim belirli ürünlerle sınırlı kalmakta, arzu ve istekler daha kolay yönetilir olmaktadır. Köy yaşamında, çoğu insanın gitmiş olduğu yoldan gitmek, önden ve arkadan gitmemek, genel kanaate uygun davranmak en istenen durumdur. Bunu sağlayanlar “akıllı” olarak nitelendirilmektedir.⁴

Geleneksel köy yaşamında sosyo-ekonomik hayat, genelde hane üzerine temellenmiş üç ilke üzerinden devam etmektedir. Bunlar, toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve paylaşmadır. Aile içi işbölümü, çocuk yetiştirme, diğer toplumsal kurumlara karşı tutumlar, toplumsal cinsiyete yüklenen roller vb. ile bu ilkeler sürdürülmektedir. Toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve paylaşımın devamı için farklı ürün üretmekten, uzmanlaşmaya gitmekten, potada eritemeyen yeni fikirlerden kaçınılmaktadır. Sanayileşme ile başlayan işbölümündeki farklılaşma, kolektif bilincin/vicdanın yaygınlaşmasında azalmaya yol açmıştır (Şeker, 2020: 24). Bu da köylerde görülen dayanışmacı, yardımlaşmacı ve paylaşımcı yapının değişmesini beraberinde getirmiştir. Geleneksel işbölümünde, erkekler genelde köy yerleşim yerleri dışında çalışmaktadır. Tarlada ot biçmek, ot toplamak, hayvanların çektiği kağnı ile ot, sap taşıma işleri ile meşgul olmaktadır. Ormandan at, eşek ve katır sırtında odun getirmek, odunları sobaya sığacak kadar küçültmek erkek işi olarak görülmektedir. Hayvanları otlatmak (çobanlık), ahırda, parakta, ağılda yemlemek ve bakımlarını yapmak, kışlık hayvan yiyeceği stoklamak erkek işi olarak bilinmektedir.

⁴ Gözlemlere göre, “akıllı” kelimesi daha çok dengeli yaşamayı büyük ölçüde başarabilen kişiler için kullanılır. Akıllılık, toplumun gelenek ve törelerini bozmadan topluma kolaylıklar sağlamanın yollarını bulmaktır. Akıllılık bir tarafıyla beyne, zekâyâ vurgu yaparken diğer yandan da toplumda oluşan dengeleri gözeterek toplumun töresine bağlı kalmayı önemsemeyi içermektedir.

Kadınların yaptığı en önemli işler süt mamulleri, dokuma, kışlık insan yiyeceği stoklarının hazırlanması, yemek hazırlama, temizlik, çocuk ve yaşlı bakımındır. Süt mamulleri genelde yaz aylarında yapılmaktadır⁵. Kadınlar evde çocuk ve yaşlı bakımından sorumludur. Kadınların yaşlı ve çocuk bakımında yardımcıları yaşlılar için çocuklar ve çocuklar için yaşlılar olabilmektedir. Çünkü ailede herkes birbirinden sorumludur. Kadınların en çok yaptığı işlerden birisi de su taşımaktır. Kadınların taşıdığı su genelde içme, çamaşır ve bulaşık yıkama, banyo ve tuvalet temizliğinde kullanılır. Diğer yandan ev işleri dışında kullanılan suların taşınması genelde erkekler tarafından yapılmaktadır. Harç, kerpiç, harman vb. yapımında suya ihtiyaç duyulmaktadır. İnşa işlerinde bazen kadınlar su taşıdığı görülse de çoğu kez erkeklerin taşıdığından bahsedilebilir. Hayvanların hastalanması, yaşlarının küçük olması, karın çok yağması, buzlanma vb. nedenlerden dolayı da hayvanların su ihtiyacını karşılamak için su taşındığından bahsedilebilir. Bu durumda, çoğunlukla erkeklerin bazen de kadınların su taşıdığı söylenmektedir. Su taşıma işleri daha çok kış aylarında önemli bir iş olarak görülmektedir. Çünkü bu dönemde soğuktan dolayı hayvan ve insanların su ihtiyaçları genelde barınaklarda giderilmektedir.

Aynı ya da benzer işleri yapmak dayanışma bakımından önemli görülmektedir. Çünkü aynı işlerde yardım etmek bir tarafıyla yardımda eşitliği sağlamaya yöneliktir. Farklı işlerde yardım etmek birinin kazancını diğerinden fazla kalmasına sebep olabilir. Köy hayatında, herkes benzer işleri yaptığı için üretim ve tüketim de birbirine benzemekte ve bu durum özenmeyi ortadan kaldırmakta, farklılıkları ve adaletsizlikleri azaltmaktadır. Alt ve üst tabakalar oluşmadığından bir arada yaşamak kolaylaşmaktadır. Çünkü herkeste olan şeyi başkasının istemesi oldukça nadir görülmektedir. Zaten göz hakkı olarak tüketilen şeylerden başkalarına verilmektedir. Böylece kişiler, ellerinde bulunanlardan sürekli başkalarına vererek güvenliklerini de sağlamış olmaktadır.

Köylerde alışveriş yapmak en istenmeyen durumdur. Çünkü kendi emeği ile ürettiğinin değeri yüksek görüldüğünden başkası ile takasın kendi çabalarının başkasına geçmesi anlamına geldiği düşünülmektedir. Diğer bir husus ise alışverişte aldatılma ihtimalinin toplumu bozmasından korkulmasıdır. Çünkü bu tür toplumlarda cezalar, genelde kişiler ve küçük toplumun

---

⁵ Köylüler, süt mamullerini belirli dönemlerde, verimli şekilde (işgücü ve hammadde verimi) yapabilmek için hayvanlara nüfus kontrolü yapmaktadır. Mart ayında doğan buzağı, Şubat ayında doğan kuzu istenen durumdur. Çünkü süt mamullerinin yapımına başlandığı dönemde, kuzu ve buzağı önemli oranda kendini doyuracak büyüklüğe ulaşabilmektedir.

gelenekleri ile verilmektedir. Bunlar genellikle toplumdaki dışlama, kınama, hakkında konuşma, adını çıkarma, kavga etme gibi cezalar olarak karşımıza çıkmakta çok nadir olsa da öldürme cezası da görülebilmektedir (Bates, 2013: 17). Köylerde herkes kendi ürettiğini harcamaktadır. Dışardan başka bir şey alınması ve tüketilmesi nadir görülen durumdur. Böyle olması toplumun tüketiminde metalaşmayı ve yabancılaşmayı oldukça asgari duruma düşürmektedir.

Geleneksel köy toplumunda inanç benzerliği söz konusudur. Aynı dinin aynı mezhebine tâbi olarak yaşanır. Toplumsal farklı gruplar yok denecek kadar azdır. Hanelerin ve sülalelerin asabiyetinden bahsedilebilir. Ancak bu durum da oldukça sınırlı seyretmektedir. Homojen toplum yapısı görülmektedir.

2. Erkeklerin Göç Etmesinin Kadınların Çalışma Yaşamına Etkisi

Araştırma yöresinde göç kelimesi ile ilgili birçok anlam ve deyim çeşitliliği bulunmaktadır. Göç kelimesi daha çok “köç” ve “köş” diye telaffuz edilmektedir (Gemalmaz, 1995: 204-205). “Göç” kelimesi en çok gelin gitmeyi anlatırken kullanılır. Gelin gidene “köç etti, göçtü”⁶ denir. Gelini göç ettiren anne ve baba bakımından “kızını köçürdü” deyimini çok kullanılmaktadır. Kadınlar özellikle kendi aralarında konuşurken “köç-git” denilince “kocaya git” anlaşılmaktadır. Göç aynı zamanda evde kullanılan demirbaş taşınabilir eşyalar için kullanılmaktadır; yatak, battaniye, cecim, kilim vb. eşyaların toplanmış şekline denilmektedir. Bir yere seyahat sırasında “köçü yok” denilince “yanında taşıdığı eşyası yok” anlaşılmaktadır. Araştırma yöresinde, “köç” kelimesinin yanı sıra “küvar” kelimesi de çok kullanılmaktadır. “Köçü küvarı topladı, gitti” denildiğinde “köç”, yatma, oturma vb. malzemeleri kapsarken “küvar” kelimesi mutfak araç ve gereçlerini anlatmakta kullanılır. “Küvar” kelimesini kiler kelimesinden türediği genel kabul görmektedir. Araştırma yöresinde yapılan gözlemlerde “küvar” kelimesinin daha çok kilerde kullanılan araç, gereç ve besin maddesini kapsadığı söylenebilir.

Araştırma yöresinde göç anlamında kullanılan diğer bir terim ise gurbettir. “Gurbet” kelimesi Arapça kökenli olmasına rağmen halk arasında

---

⁶ Göçtü kelimesi, bir şeyin üstten aşağıya çökmesi anlamında da kullanılmaktadır. Hatta Şubat ayının on üçünden Marta ayının on üçüne kadar bir aylık süreye “göçük ayı” denmektedir. Bu ayda, cemre hesapları sırasında toprağın ısınıp kendini salmasından dolayı bir taraftan çığların koptuğu, diğer taraftan evlerin duvarlarının çöktüğü görülmektedir. Ayların adları, birçok kültürde, hayvanlardan, bitkilerden ve tâbii olaylardan etkilenecek şekilde verilmektedir. Göçük (Şubat 13- Mart 13) ayının göçme eyleminden türetildiği söylenmektedir. Mayıs kelimesi hem ay adı hem de bahar aylarında dışarda yeşil ot yiyen hayvanların dışkısına denmektedir.

kullanım bakımından oldukça rağbet görmüştür. TDK sözlüğüne göre gurbet, doğup yaşanılmış olan yerden uzak yere denmektedir. Bu yörede, doğduğu yerden uzakta, dönmek üzere çalışmaya gitme durumunu anlatmak için kullanılmaktadır.⁷

Araştırma yöresinde göçleri kabaca üç kısma ayırabiliriz. Birincisi, savaş ve siyasi nedenlerle gerçekleşen göçlerdir. İkincisi hanedeki erkeklerin gelir kazanmak için yapmış oldukları gurbet türü geçici göçlerdir. Üçüncüsü ise son dönemde görülen ailelerin yapmış oldukları göçlerdir. Bu göç türüne “muhacir gitme” denilmektedir. Araştırma yöresinde savaşlar nedeniyle göçler Doksan Üç Harbi ve Birinci Dünya Savaşı neticesinde görülmüştür. Her iki savaşta da yerleşim yerlerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Birçok göçmen sınır bölgelerinden Anadolu'nun içlerine kadar göç etmiştir. Göç ettikleri ilerin başında Amasya, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Tokat, Kayseri ve Yozgat gelmektedir. Savaş sonrasında bu illere göç edenlerin bir kısmı geri dönerken bir kısmı bu illerde kalmışlardır. Siyasi nedenlerle yaşanan göçler ise Tunceli'den, Ankara'dan gelen göçmenler örnek verilebilir.

Sanayileşme ile ortaya çıkan refah bolluğundan pay almak isteyen köylüler önemli riskler olarak kente akın etmiştir. Bu dönemde erkekler evlenmeden önce genelde ilk göç deneyimlerini yaşamış ve evlendikten sonra da geçici göçlerine devam etmişlerdir. Bu geçici göç durumunu anlatmak için “gurbet” kelimesi kullanılmaktadır. Gurbete giden kişinin aklında geriye dönüş bulunmaktadır. Bu dönüşün kısa veya uzun zaman almasının önemi yoktur. Bazıları bir ay çalışıp geri dönerken, bazıları 10 yıl gibi uzun süre gurbette kalabilmektedir. Gurbette kazandıklarını hanenin ihtiyaçlarını gidermek için kullanmaktadırlar.

Köyde hane üyelerinin para karşılığında aldıkları tüketim ürünleri genelde şunlardan oluşmaktadır; un, yağ, şeker, çay, sigara, kumaş, iplik, sabun, hayvan yemi, hayvanlara çakılan nal-mih takımı, okul malzemeleri (çanta, önlük, yaka, defter, kalem, silgi, uç vb.) mum, bisküvi, lokum, kibrit, sigara, lüks (tüple yanan fener), gaz yağı lambası, gaz yağı, tüp ve benzeridir. Hanelerin almış olduğu bu tüketim mallarının çoğu köye sonradan gir-

---

⁷ Araştırma bölgesinde, geleneksel köy hayatı sistemi içerisinde, kişilerin başkasının işinde ve emrinde çalışması hoş karşılanmamaktadır. Hatta “gâvurun emri altında” çalışmanın helalliği tartışılmaktadır. “Gâvurun emri altına çalışmak”, Müslüman'ın açlık durumunda domuz eti yemesine benzetilmektedir. Başkasının emri altında çalışanlar, açlık ve sefalet durumundan kurtulur kurtulmaz, kendi işine ve yuvasına dönmektedir. Göç edenlerin geri dönmesindeki temel motivasyonlardan birisi de budur. Bu anlayış, belirli dönemlerde, işçileşmeye ve toprak-sızlaşmaya engel teşkil etmiştir.

miştir. Geleneksel köy yaşamında bu tür ürünlere rastlanmamaktadır. Yukarıda sayılan ürünlerin geneli para ile satıldığından gurbette para kazanıp bu tip ürünleri köy bakkalından almak hanenin refah düzeyi bakımından çok önemli görülmektedir.

Bakkallarda takas usulü alım-satım görülse de genelde nakit para kullanılmaktadır. Bakkalların işlevi kentte üretilen ürünleri köylülerin tüketimine sunmaktır. Köylülerin birçoğunda nakit para olmadığından, yumurta, tahıl vb. köyde üretilen ürünlerle bakkaldaki ürünler bazen takas usulü ile alınmaktadır. Ancak köyde ürettikleri ürünlerle bakkaldan sürekli bir şey almak mümkün değildir. Çünkü bakkaldaki ürünlerin değeri oldukça yüksektir. Köyde üretilen tahıl, yumurta vb. ürünlerden çok miktarda verilerek kentten gelen ürünler alınabilmektedir. Evin ekmeğinin hammaddesi tahılı ve çeşitli temel besin maddelerini bakkala taşıyarak sigara, çay ve şeker almak neredeyse imkânsızdır. Ancak gurbete gidip belirli dönem çalışan kişilerin elde ettiği parayla kartonlarla sigara, paketlerle çay ve çuvallarla şeker alınabilmesi olanaklıdır. Araştırma yöresinde “para fukarası” deyimini yaygın olarak kullanılmaktadır. Çünkü bu yörede insanlar barınma ve besin sağlama sorunlarını çözdükleri müddetçe kendilerini fakir olarak görmemektedir. Kentten getirilen paranın değeri ve işlevi köylünün dikkatini fazla çekmektedir. Para fakirliğinden kurtulmak için kent oldukça cazip ve yüce görülmektedir.

Kentte üretilen ürünlerin her birisinin dışardan gelmesi, içeride bulunan dayanışmacı, paylaşımcı ve yardımlaşmacı düzeni önemli oranda sarsmaktadır. Çünkü tüketilen ürünleri kendileri üretmediği için bu ürünleri başkası ile paylaşmaları, bu ürünlerin üretimi sırasında yardımlaşma ve dayanışmaları söz konusu değildir. Durum böyle olunca köyde bulunan eşitlikçi yaşam şekli bozulmaya başlamıştır. Gurbette çalışanlar ile gurbetle ilişkisi olmayanlar arasında gelir bakımından makas sürekli açılmıştır. Makasın bu kadar açık olması köyde geleneği devam ettirmek isteyenleri de göç etmeye teşvik etmiştir. 2000’li yıllarda dışarıya göç vermemiş neredeyse hiçbir hane kalmamıştır. Kocasını göç eden kadının çalışma yaşamındaki değişimi dört başlık altında incelenmiştir. Bunlar; çocukların ve yaşlıların bakımı, rızık endişesi, iş bölümünün sağlamış olduğu avantajların kaybolması ve tehlikeli ve zor işlerde çalışmak durumunda kalınmasıdır.

2.1. Çocukların ve Yaşlıların Bakımında Yalnız Kalma

Yaşlılık döneminde yaşanan en önemli sosyal sorun yaşlılık bakımındadır. 65 yaş üstünün hastalanma riski artmaktadır. 75 yaş üstündeki yaşlıların

kronik hastalıkları ve sakatlık görülme sıklığının arttığı bilinmektedir. Yaşlıların bu durumda temizlik, yemek, banyo, tuvalet gibi aktivitelerin birini ya da birkaçını yerine getirmede zorlandıkları, başkalarına bağımlı ve muhtaç hale geldikleri belirtilmektedir. Yaşlılar çalışmadığı için ekonomik bağımlılıkları da artmaktadır (Öztop vd., 2008: 340-344). Çocuklar beslenme, giyinme, temizlenme, hastalık durumundan kurtulma gibi birçok durumda kendi dışındakilere muhtaç bulunmaktadır (Bölükbaş vd., 2009: 172-173). Çocukların yaşlarına ve durumlarına göre ihtiyaçları değişmektedir. Bakıma muhtaçlığı büyüdükçe azalan çocukların kendinden yaşça büyük olanlara tecrübi yönden muhtaçlıkları olgunluk yaşlarına kadar devam etmektedir.

Birçok insan yaşam pratiklerinde, yaşlı bakımı çocuklarına ve akrabalarına hak veya yük olarak kalmaktadır (Doğanay ve Güven, 2019: 347). Araştırma yöresinde yaşlı bakımı her ne kadar en küçük erkek çocuğa verilmiş olsa da asıl bakıcı kişi erkek çocuğun eşi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların bakımı ve eğitimi, yaşlıların bakımı geleneksel köy yaşamında kadının yaptığı işler arasında görülse de birçok hususta erkekler kadınlara yardım etmektedir. Özellikle erkek çocuklarının eğitim ve öğretimiyle ilgilenmek ve işe alıştırmak erkeklerin yaptığı işler arasındadır. Diğer yandan yaşlıların muhtaçlık durumunda taşınması, hastaneye götürülmesi vb. işleri erkekler yapmaktadır. Çocuk, yaşlı ve diğerleri hastalandığı durumlarda bunları, hastaneye götürecek aracı ayarlamak⁸, hastanede refakatçi olmak, hastane prosedürlerini yerine getirmek, hastaneden çıkınca araç bulamama durumunda kalacak yer sağlamak oldukça meşakkatli işlerdir.⁹ Hasta kişi evde olsa bile onu kaldırıp yemek yedirmek, yıkama ve tuvalet ihtiyaçlarını gidermek, başka bir alana taşımak güç gerektiren işlerdendir. Bu işlerinin her birisi genelde erkekler tarafından yapılmaktadır. Erkekler göç edince bu işlerin büyük çoğunluğu kadınlara kalmaktadır.

---

⁸ Motorlu araçlar yaygınlaşınca kadar hastalar genelde at ve öküzlerin çektiği araçlarla kent merkezlerine götürülmektedir. İlçe sağlık kuruluşlarının âlet ve personel yönünden eksik olması çoğu hastanın il merkezine yöneltmektedir.

⁹ Araştırma yöresinde avukatların ve doktorların itibarı yüksektir. Köylülerin bu yönde, yetenek ve becerileri olmadığı için bu makamlar çok yüce görülmektedir. Diğer yandan bu kurum ve kişiler çok acımasız olarak değerlendirilmektedir. Köylüler sık sık "Allah mahkeme ve hastane kapılarına düşürmesin" diye dua etmektedir. Özellikle gurbet dönemi dediğimiz 1960-2000 yılları arasında dışarda çalışan gurbetçilerin kazandıkları birikimlerin önemli bir kısmı avukat ve doktorlara gitmektedir. Köylülerin günlük ilgilenmesi gereken hayvanları ve aileleri olduğu için kentte uzun süre kalmaları çok zordur. Bu yüzden sabah geldikleri minibüsle akşam geri dönmek durumundadırlar. Mahkeme ve hastane prosedürleri ile uğraşacak vakitleri yoktur. Durumun böyle olması özel doktorlara ve avukatlara ihtiyaç duymalarına sebep olmaktadır.

Kocası göç eden kadınlara yapılan yardım, genelde kadının daha fazla iş yapmasını ortadan kaldırmaz. Çünkü köy yerlerinde yapılan her bir yardım ve dayanışma sınırlı kalmaktadır. Yardım, dayanışma ve paylaşımda karşılıklılık esası bulunmaktadır. Bu durum takas usulü gibi işlemektedir. Kadının almış olduğu her bir yardım karşılığında, özellikle kadın işi olarak bilinen işlerde karşı tarafa yardım etmesini gerektirmektedir. Böylece erkeğin olmadığı durumlarda alınan işgücü yardımı kadına fazladan işgücü olarak dönmektedir.

Erkek çocukların işe alıştırılması genelde erkek yetişkinler tarafından yapılmaktadır. Erkek çocuğun işe alıştırılması zamanında yapılmayınca işe uyumu zorlaşmakta ve verimsiz çalışmaktadır. Üretime katılamayan her bir kişinin zamanı tüketimde geçmektedir. Tüketenlerin çoğalıp üretenlerin azalması bazı durumlarda geçici yoksulluğu getirebilmektedir. Kocası çalıştığı yerden para gönderememesi durumunda ailenin mali durumu çok olumsuz etkilenebilmektedir. Diğer yandan babası tarafından iş eğitimi ve aile terbiyesi yeterli düzeyde verilemeyen gençlerin davranışları, yaşamış olduğu köy toplum içerisinde farklılık oluşturmakta ve bu durum kuşaklar arası çatışmadan öte kültürel çatışmaya kadar varmaktadır. Bu çatışmalar, kocasının gitmesi ile önemli oranda kadına yüklenen aile reisliğinin meşruiyetini sorgulatmaktadır. Her bir sorgulama kadına psikolojik yükler getirmekte ve kadını yıpratmaktadır.

Babanın çocuklarının yanında olmaması, çocuğun işe alıştırılmasında, eğitiminde ve bakımında önemli eksiklikler oluşturmaktadır. Dışarda kazanıp gönderdiği paralar çocukların gelişmesini olumlu yönden ziyade olumsuz yönden etkileyebilmektedir. Çocukların hazırı tüketmesi ve çalışmaktan kaçması en önemli sorunlar arasında görülmektedir. Bu durum, özellikle Avrupa'ya göç edenlerin çocuklarında daha bariz görülmektedir. Gelir seviyelerinin yüksekliği ve kültürel farklılık, onları köydeki diğer akranlarından ayırmaktadır.

2.2. Yiyecek Sağlamada Erkeğin İşini Üstlenme

Türkiye'de geleneksel ailelerde erkeğe, ailenin geçimini sağlamak üzere ev dışında çalışmak ve ailenin dışarıdaki ilişkilerini düzenleme rolü, kadına da ev içi işler verildiği görülmektedir (Taylan, 2009: 129). Hanenin geçiminde, yiyecek hammaddesinin sağlanması en başta gelmektedir (Sarıpek, 2017: 46). Yiyecek sağlamak, araştırma yöresinde erkek görevi veya işi olarak bilinmektedir. Ancak erkeklerin göç etmesi, kadınların yiyecek hammaddesi sağlamaya mecbur kılmaktadır. Bu durum kadınların ev işlerinden daha

çok dışarıda çalışmalarını gerektirmektedir. Erkekler göç etmediği zaman genelde kadınlar dışarıda ekin biçme ve çapa yapma işlerini yapmaktadır. Erkekler göç edince tarlanın ekilmesinde, sulanmasında, ekinin ve otun biçilmesinde, toplanmasında, yerleşim yerine getirilmesinde, harman yapılmasında, öğütülmesinde vb. işlerin her birinde çalışmaktadırlar. Bu durum kadınlara oldukça ağır gelmektedir.

2.3. Yakacak Sağlamada Erkeğin İşini Üstlenme

Araştırma yöresinde, evlerin ısıtılması ve yemeklerin pişirilmesi için odun, kerme ve tezekten yararlanılmaktadır. Odun erkekler tarafından ormandan getirilmektedir. Yanmaya hazır hale getirmek için odunların kırılarak ufaltılma görevini de erkekler yapmaktadır. Çoğu kez ocağın ya da sobanın yakılmasında erkekler görev almaktadır. “Kerme” basılmış koyun gübresine denilmektedir ve kesilerek tezek gibi kullanılmaktadır. Kermenin kesilmesi ve dizilme işini erkekler yapmaktadır. Tezek kurutulmuş sığır tersedir, bazen sığırların otladığı yerlerden toplanır bazen de ahırda dışkılarında yapılır (Gemalmaz, 1995: 196). Tezek işlerini genelde kadınlar yapmaktadır. Hanenin odun ihtiyacını karşılamak için bir kişinin birkaç ay sürekli çalışması gerekmektedir. Erkek işgücü göç edince kadınların ormandan eşek, katır ve atla¹⁰ odun getirmesi nadir olarak görülmektedir. Bir yük odun, koza vb. orman yakıtı getirmek kişilerin en az 3-5 saatini almaktadır. Böyle olunca kadının evdeki işleri bırakıp ormana gitmesi uygun görülmemektedir. Diğer yandan güvenlik meselelerinin de bu işin yapılmasında önemli caydırıcılığı bulunmaktadır. Bu yüzden kocası göç eden kadınlar genelde yakıt kullanımında odundan vazgeçip kerme ve tezek kullanmaktadır. Gurbette kazancı iyi olan ve köyde odun getirecek erkek işgücü bulunmayanlardan bazılarının kış aylarında linyit kömür aldıkları söylenmektedir.

2.4. Hayvanların Bakımında Erkeğin İşini Üstlenmek

Araştırma yöresinde, normal süreçte kadınlar sadece hayvan sağımını yapmaktadırlar. Diğer işler erkekler tarafından yapılmaktadır. Bu işler; yazın çoban olmadığı zaman hayvanları otlatmak, akşam kalacak yerlerine götürmek, küçükbaş hayvanları yılda en az bir sefer kırmak ve yıkamak, kışın yemini ve suyunu vermek, yazın kış aylarında hayvanlara verilmek üzere yiyecek stoku yapmak, büyükbaş hayvanlara nal çakmak, hastalıklarında sürüden ayrı bakım yapmak, doğumuna yardım etmek ve benzeri şeklide-

---

¹⁰ Yöredeki araştırma neticesinde, geçmiş dönemde, eşek ve katırın yük taşımada, atın ise binek için kullanıldığı söylenmektedir. Makineli taşıtların yaygınlaşması ile atlar da yük taşımada kullanılmıştır.

dir. Kocası göç eden kadınlar bu işlerin çoğunu yapmak ya da yakınlarına yaptırmak durumundadır. Bu işler arasında kışlık yiyecek stoku hazırlamak, hayvanları otlatmak ve nal çakmak en zor işler arasında görülebilir.

2.5. Güvenlik Sağlamada Erkeğin İşini Üstlenme

Erkek dışardan gelecek tehlikelere karşı hane üyelerini ve mallarını korumakla görevlidir (Çapar, 2019: 61). Özellikle çalışma çağındaki erkeklerin göç etmesi hanenin güvenliğinde önemli bir zafiyet oluşturmaktadır. Ancak araştırmamızın yapıldığı yörede ve araştırılan zaman diliminde güvenliğin sağlanmasında önemli sorun görünmemektedir. Çünkü bu dönemde, merkezi hükümetin etkisi her tarafta görülmekte ve organize suç işleme kapasitesine sahip eşkiya ve çetelerden arınmış bulunmaktadır.¹¹ Bu güven ortamı erkeklerin göç etmesinde önemli etkiye sahiptir. Kocası göç eden kadın yanında bulundurduğu çocuklarından güven almaktadır. Bu güven erkek çocukta daha hissedilir olduğundan bahsedilmektedir.¹² Kadınlar, dışarda erkek işlerini yaparken genelde yanlarında erkek çocuklarını bulundurmaktadır. Çünkü oluşabilecek her türlü olayda şahit olacak başka birisinin bulunması önemli görülmektedir. Güvenliğin sürdürülebilir olması kadınların işini zorlaştırmakta ve hatta götürmüş olduğu çocuklar fazladan yük olmaktadır.

2.6. Taşıma İşlerinde Erkeğin İşini Üstlenme

Köy yerlerinde taşıma işleri at, eşek, katır, öküz, manda vb. hayvanların gücünden yararlanılarak yapılmaktadır. Bu hayvanların neredeyse bütün işleri erkekler tarafından yapılmaktadır. Hayvanlarla taşıma sırasında kullanılan semer ve kağrı da erkeklerin yapmış oldukları araç ve gereç arasında yer almaktadır. Çok sayıda erkeğin göç etmesi ile işlerin çoğu kadınlara kalmaktadır. Kadınların hayvanları çalıştırdığı sık sık görülmektedir.

---

¹¹ Araştırma yöresinde, 1800'lü yılların ikinci yarısından itibaren sürekli Ermeni çetelerinin ve yerel eşkiyaların olumsuz faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Öldürme, taciz ve tecavüz etme, malını gasp etme vb. suçların birçoğunun işlendiği anlatılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında bu durum en yüksek seviyesine ulaşmış, sonrasında peyderpey azalma göstermiştir.

¹² Geleneksel köy yaşamında erkeklerin değerli görülme sebepleri arasında şunlar tespit edilmiştir: a. Aile içerisinde kadınlar, erkekleri kendi güvenliğini sağlayacak kişi olarak görmektedir. Kadınların birçoğu kocasından daha çok erkek evlatlarına güven duymaktadır (gelin-kaynana arasındaki çatışmada, bunun etkisinden de bahsedilebilir). b. İstila dönemlerinde erkeklerin sayıları hızla azalmakta, güvenlik ve üretim anlamında büyük sorunlar yaşayabilmektedirler. c. Erkekler öldüğünde kadınlar bilmedikleri bir yaşama zorlanmaktadır. Erkeğin sağ kalması, kadınlarca önemli bir güven unsuru olarak görülmektedir. d. Ağır, tehlikeli ve kirlı işlerin çoğu erkekler tarafından yapılmasıdır. Köy yaşamında bu tür işler, genel işlerin arasındaki oranı en fazla olan işlerdir.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. İş Bölümünün Sağladığı Avantajların Kaybolması

Köy toplumunda, geleneğe göre oluşturulan özellikle cinsiyete dayalı iş bölümünde kadınların avantajlı oldukları söylenebilir. İş bölümünde kadınlar genelde evde ve evin çevresinde yapılan işlerle meşgul olmaktadır. Erkeklerin göç etmesiyle kadınların avantajlı durumunun değiştiği ve dezavantajlı duruma düştükleri tespit edilmiştir. Kocasını göç eden kadınların geneli, her ne kadar fazla kazanca sahip olsalar da köyde yapılan işlerde kocasının yapması gereken işleri de yaptığı için bu durum avantajdan dezavantaja dönüşmektedir. Fazla iş yapmaktan erken yaşlanma, belinde ortaya çıkan çeşitli hastalıklar, ayaklarının eğilmesi vb. birçok hastalıkla mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durumu Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2010: 123), eşi göç eden kadınların toplumsal rolündeki değişiminin epey sancılı olduğu şeklinde özetlemişlerdir.

Çocukların okula gitmesi ile başka bir erkek göçü yaşanmakta ve dolayısıyla köyde çalışan kadınlar sadece tüketici olan öğrencilerin yaşam maliyetini karşılamak için önemli uğraş vermektedirler. Her ne kadar yaz aylarında erkek öğrenciler ailelerine önemli oranda yardım etmiş olsalar da kış aylarında, hayvanların bakımında, hanenin devamının sağlanmasında kadınlar erkeklerin yapmış olduğu birçok işi üstlenerek işçi açığını kapattığı bulgulanmıştır.

Araştırma bulgularına benzer şekilde Demirkol (2011: 78) da, kocasını göç etmeden önce kadınların kendilerini sadece “kadın” olarak tanımladıklarını, göçten sonra ise kendilerini “hem kadın hem erkek” olarak nitelendirdiğini tespit etmiştir. Çünkü kadın, geleneksel rolleri olan çocukların ihtiyaçları, ev ve bahçe işleri gibi görevlerini doğal kabul etmekteyken kocasının göçüyle beraber hane dışındaki erkek işi olarak tanımlanan, işleri de yapmaya başlamaktadır. Bu yeni sorumluluklar kadın penceresinden olumsuz olarak nitelendirilmekte ve bu nedenle kendisini evin hem erkeği hem de kadını olarak görmektedir. Göçün kültürel değişim üzerindeki etkisini araştıran Curran ve Saguy (2001:67) bu durumu göçün, kadınların toplumsal cinsiyet rolünde ciddi değişime yol açtığı şeklinde betimlemişlerdir. Dolayısıyla araştırma bulguları geride kalan kadının göç eden eşi kadar etkilendiğine ilişkin literatürü destekler niteliktedir.

3.2. Tehlikeli, Zor İşlerde Çalışmak

Kocasını göç eden kadınlar, erkeklerin işlerini yaparken büyük risk almaktadır. Çünkü erkeklerin hâkim olduğu alanlarda çalışmak durumunda kal-

maktadır. Özellikle hayvanlarla taşıma işi, çobanlık, tarla sulama, ormandan yakacak getirme vb. işler kadınları oldukça zorlamaktadır. Hanede çalışan erkek işçi bulunmadığı durumlarda kadınlar başkasına çoğu kez muhtaç olmaktadır. Bu durum, zamanla yapamayacağı işler çoğaldıkça muhtaçlık durumunu artırmakta, sonunda işlerden el çekerek tamamen muhtaçlık durumuna düşmesine sebep olabilmektedir. Kalaycıoğlu ve arkadaşları (2010: 144), geride kalan kadınların göçün ortaya çıkardığı tüm zorluklara rağmen zorunlu olarak toplumsal yaşama katıldıklarını ifade etmişlerdir. Demirkol'un (2011) belirttiği üzere hane dışı işlerin kadın tarafından yapılması kadınlara yük getirmekle beraber, bu durumun kadınların "zorunlu güçlenme"sini sağlayarak kamusal alanda da iş yapabileceklerine dair özgüvenlerini artırdığı tespit edilmiştir (Kalaycıoğlu vd., 2010: 144).

3.3. Unutulma Korkusu

Kadınların en büyük endişesi eşlerinin dışardan gönderdiği desteği kesmesi, başka kadınlarla evlenmesi ve kendisini unutmalarıdır. Erkeklerin dışarıya göç etmelerini kolaylaştırmak için bazı kadınların eşlerinden boşanmaları, ya da dini nikâhla devam etmeleri söz konusudur. Bu durum yasal haklardan yoksun durumuna da sokmaktadır. Göç eden erkeklerin, köy dışında uzun zaman geçirmesi, çalıştığı yerin refah düzeyinin yüksek olması, hazlarını tatmin edebilecek ortamların çokluğu, paranın alım gücünün cazibesi vb. nedenler köye geri dönmeme ve kazandığından köye göndermeme durumlarını ortaya çıkarabilmektedir. Zamanla eşlerini, çocuklarını unutanlara rastlanmaktadır. Bu durum köyde çalışan kadın bakımından en zor durum olarak görülmektedir. Göç eden kocasını ömür boyu bekleyen kadınlara rastlanmaktadır. Eşi göç etmiş kadınlar eşinin geri dönmesini sürekli beklemektedir. Bazılarında bu süre kısa olurken bazılarında ise oldukça uzundur. Bu bekleme süresinde mektuplar, köyün bakkalında bulunan telefonlar ve gurbetçinin yanından gelen arkadaşlarının selamları büyük önem kazanmaktadır. Bununla ilgili ozanların çok sayıda değişleri bulunmaktadır.

3.4. Maddi Zorluklar

Yukarıda ifade edildiği üzere kocanın gurbete gidişiyile birlikte kadının hayatında birçok olumsuz gelişmenin yaşandığı görülmektedir. Daha fazla sorumluluk üstlenmesi gereken kadının "kadınlık" rollerinde ciddi değişimler tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra kadınların maddi yetersizlikler ve çocukların yetiştirilmesindeki sıkıntılar gibi zorluklar da yaşadıkları ifade edilmiştir (Demirkol, 2011: 76). Göç eden kişinin kazandığı ücretten eşine göndermemesi veya işsiz kalması, hapse girmesi, sınır dışı edilmesi vb. durumlarda

eşin durumu daha kötü olabilmektedir. Bir tarafıyla kocasının durumunu düşünürken diğer yandan da köydeki işleri yapmak zorundadır. Böyle durumların anlatıldığı âşık hikâyeleri o dönemde çok görülmektedir.

1960-2000 yılları arasında araştırma yöresinde, köy yerlerindeki ilkokullarda, kızların oranları erkeklere yaklaşmıştır. Buna karşın aynı yıllar arasında, kızını köy dışında okula gönderen neredeyse yok gibidir. Çünkü kızların aile dışında güvende olmayacağı kanaati yaygındır. Aile üyelerinin birlikte kente göç etmesi ile kızlar, ortaokul, lise ve üniversitelerde daha fazla görülmüştür. Kentte okula giden kişinin, aileye maliyeti çok olsa da ailenin beklentisinin yüksek olması birçok olumsuzluğun görmezden gelinmesine sebep olmaktadır. Çünkü 1960-2000 yılları arasında köylüler devlet kurumlarında iş bulmak için okulun önemli bir araç olduğunun farkına varmıştır.

Babanın gurbette çalışması çocukların, ortaokul ve lise eğitimi için yakın kentlere ve sonrasında üniversite öğrenimi için uzaktaki büyük kentlere gidebilmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla babanın gurbette çalışması eğitim-öğretim maliyetinin karşılanmasına önemli katkıda bulunmaktadır. Bu çabalar sonucunda, okullardan mezun olanların, kamu kurumlarında ve özel sektörde istihdamlarının önemli oranda arttığı belirlenmiştir.

Sonuç

Bu araştırma göçle değişen köydeki sosyoekonomik hayata odaklanmaktadır. Geleneksel köy yaşamında belirli bir gelenek içerisinde giden sosyoekonomik hayat dışarı ile temas edilince önemli değişimlere sahne olmaktadır. Bu değişimlerden en çok etkilenenler kadınlardır. Kadınların sorumlulukları çok fazla artmıştır. Dışardan rızık getirmekle görevli erkeğin görevini yerine getirmemesi veya getirememesi bu yükün daha ağırlaşmasına sebep olmuştur. Özellikle dış ülkelere göç eden erkeklerin, ailesinin beklediği yönde yardım edemediği durumlar yaşanmaktadır. Köy yerinde çalışma çağındaki erkeklerin çoğu göç ettiği için haneler birbirlerinin erkek işgücü açıklarını tolere etme ihtimâlleri azalmaktadır. Tolere etmemenin diğer nedeni ise göç edenlerin elde ettiği refahın köy yerinde yeterince bölüşülmemesi, köyde kalan çalışma çağındaki erkekleri başkalarının açıklarını giderme yönünde itidalli olmaya itmektedir. Her ne sebeple olursa olsun hanede erkeklerin yapmış olduğu işler ortada kalmakta ve kadınların bu işleri de yürütmesi gerekmektedir. Durum böyle olunca kadınların çalışma şartları gittikçe kötüleşmektedir. Çalışma saatleri artmakta, rızık endişesi süreklilik oluşturmakta, yaşlıların ve çocukların bakımı sadece kadına kalmakta, tehlikeli ve zor işlerde çalışmaktadırlar. Araştırma neticesinde, göç

edenlerin görevlerini üstlenen kadınlar, iş hayatında yalnızlaşmakta, motivasyonunu kaybetmekte ve çok çalışmaktadır. Bunun karşılığında ailenin, belirli dönemlerde, tüketimlerinin arttığı bilinmektedir. Göç edenlerin aileleri, çoğunlukla kentle tanışmış, kentte tüketilen ürünleri tüketmiş, okulun kentsel yaşama girişteki önemini anlamış, kısmi refaha kavuşmuş, paranın akışkan gücünden yararlanmışlardır.

Okuryazar ve diplomalı olmanın kentte iş bulmada ve kente uyum sağlamadaki rolü göçmenler tarafından tespit edilmiştir. Aynı zamanda çocuklarının eğitim masraflarını karşılayacak gelir elde edilmiştir. Böylece köylerdeki çocukların kentte eğitim-öğretim-öğrenim görmesi hem kolaylaşmış hem de istenen bir durum olmuştur. Nimet-külfet dengesinde, eşinin göç etmesi kadın için birçok zorluğu beraberinde getirmiş olsa da bunun karşılığında modern dünyanın fırsatlarından faydalanmanın yolları açılmıştır. Çalışmanın sonucunda erkeklerin kentlere gerek gelir elde etmek için gerekse öğrenci olarak göç etmesinin köylerdeki kadınları çalışma hayatı bakımından olumsuz olarak etkilemektedir. Erkeklerin göç etmesi ile kadınlar, yaşlıların ve çocukların bakımı başta olmak üzere daha fazla ve tehlikeli iş yapmak durumunda kaldığı görülmektedir. Kocasının göçünden sonra tek başına kalan kadın, evin hem kadını hem erkeği olma mecburiyetinde olduğundan fiziksel ve ruhsal ciddi problemler yaşamaktadır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, Nermin (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arıkan, Gülay (1988). "Kırsal Kesimde Kadın Olmak". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2): 1-16.
- Bates, Daniel G. (2013). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğadaki Yeri*. Çev. Suavi Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bölükbaş, Nurgül vd. (2009). "0-12 Aylık Bebeği Olan Annelerin Çocuk Bakımında Başvurdukları Geleneksel Uygulamalar". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1): 164-177.
- Castles, Stephen ve Miller, Mark J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, Recai vd. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

- Creswell, John W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Curran, Sara R. & Saguy, Aabigail C. (2001). "Migration and Cultural Change: A Role for Gender and Social Networks". *Journal of International Women's Studies*, 2: 54-77.
- Çağlayan, Savaş (2006). "Göç Kuramları Göç ve Göçmen İlişkisi". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17: 67-91.
- Çapar, Mustafa (2019). "Toplumsal Cinsiyet ve İşbölümü". *Eğitim, Bilim ve Toplum Dergisi*, 2(8): 56-74.
- Çelik, F. (2005). "İçgöçler: Teorik Bir Analiz". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14: 167-184.
- Demirkol, Esra (2011). "Çin İşi Japon İşi, Acep Bu Kimin İşi? Fatsa'dan Nagoya'ya Bir Göç Hikâyesinin Gölgesindeki Kadınlar". *Kebikeç*, 32: 75-102.
- Doğanay, Gülşah ve Güven, Seval (2019). "Ailede Yaşlı Bakım Rolünü Üstlenen Kadınların Bakıma İlişkin Görüşleri: Giresun İli Örneği". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21): 343-357.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1995). *Erzurum İli Ağızları: İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizinler, C.3*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gezgin, Mehmet (2011). "İşgücü Göçü Teorileri". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 23: 31-50.
- İnalcık, Halil (1993). "Köy, Köylü ve İmparatorluk". *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*. Ed. Halil İnalcık. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Kalaycıoğlu, Sibel vd. (2010). "Gitmek mi Zor Kalmak mı? Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1): 123-146.
- Kartarı, Asker (2017). "Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım". *Moment Dergi*, 4(1): 207-220.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Öztop, Hülya vd. (2008). "Evde Bakımın Yaşlı ve Aile Açısından Olumlu ve Olumsuz Yönleri". *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1): 39-49.
- Parrenas, Rhacel S. (2001). "Mothering from a Distance: Emotions, Emotions, Gender, and Intergenerational Relations in Filipino Transnational Families". *Feminist Studies*, 27(2): 361-390.

- Sarıipek, Doğa B. (2017). “İhtiyaç Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı”. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 4(12): 43-65.
- Şeker, Aziz (2020). “İş Bölümünün, Sosyal Politika ve Toplumsal Dayanışma Açısından Sosyolojik Çözümlemesi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1): 20-27.
- Taylan, Hasan Hüseyin (2009). “Türkiye’de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22: 117-138.
- Vergin, Nur (2010). *Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmada eşit düzeyde katkı sunmuştur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*

Author-Contributions Statement: *The authors contributed equally to the study.*